

E helyen a II. vh. előtt és alatt katonai gyakorlótér, valamint légvédelmi tüzelő-állás volt, még ma is észlelhető nyomokkal. A tényleges földvárra fentebb utaltam.

A 123. oldalon ez olvasható: „A szerencsi vár feladata elsősorban az volt, hogy kényelmes lakóépületül szolgáljon...” Néhány sorral lejjebb olvashatjuk, hogy a külső bástyán ágyú, a fegyverházban ötven különféle puska, tizenegy kiságyú a hozzávaló golyókkal, a porházban puska- és kanócok találhatók. Az 1784-ből eredő országleírás így rögzíti: „A három templom és az öreg várkastély szilárd építmény. Számszerű fölényben levő ellenség ellen, visszavonuló zászlóalj számára megfelelő védekezőhely. A gazdasági épületek is masszívak, kőfal veszi körül őket. Egy vagy több zászlóalj szá-

mára helyet biztosíthatnak, ahol azok tartani tudják magukat.”

Nehezíti az események és várak történetének tanulmányozását, hogy rendszeresen az anyag felépítése. Tokaj, Ónod, vagy akár Szerencs ismertetésére nem folyamatosan, hanem helyenként csupán egy-két mondatos utalással került sor. Bizonyára szívesebben forgatnák az olvasók, ha pl. Tokaj váráról összefüggő leírást találnának, és nem keveredne Ónod, Szerencs történetével.

A formailag tetszetős könyvet tízezer példányban jelentette meg a kiadó. A jelentős számú forrásanyag közreadásával sokat nyerne mindazok, akik elmélyültebben kívánnak foglalkozni a kérdésekkel.

Csendes László

CSONKARÉTI KÁROLY

HADIHAJÓK A DUNÁN

(Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1980. 273. o.)

Régi adósságát törlesztette a marxista magyar hadtörténetírás, amikor — Csonkaréti Károly személyében — vállalkozott a dunai hadihajók, a dunai hadihajózás történetének a megírására. Ezidáig ha valaki e témakörben kívánt kutatni, adatokat keresni, legtöbbször Szentkláray Jenő: A dunai hajóhadak története (Bp. 1885) című könyvéhez nyúlt, esetleg Bornemissza Félix: Magyar hajóhadak a Dunán (Bp. 1928) című munkájához fordult segítségért. Ezeknek a könyveknek az elérhetősége, számos tekintetben elavultsága — forráskezelés, az utóbbi ötven-száz év történetének, adatainak a hiánya — szükségessé tették egy, könnyen hozzáférhető, sok esetben kézikönyvként is használható munka megjelentetését.

A korábbi ismeretek összefoglalását — Szentkláray, Bornemissza említett művei, valamint Dezsényi—Hernády: A magyar hajózás története (Bp. 1967) című munkája alapján — a XX. századi magyar dunai hadihajózás történetében meglevő „fehér folt” eltüntetésének a feladatát vállalta magára a szerző, amikor hozzákezdett munkája megírásához. A „fehér folt”-ok megszüntetése mindig is szép és

elismerést érdemlő dolog, hiszen arra, aki ezt vállalja, az úttörő nehéz és felelősségteljes feladata hárul. Ilyen feladatra vállalkozott Csonkaréti Károly, aki korábban már publikált kisebb-nagyobb közleményeket e témából. Jelenlegi munkája egy hosszabb, lezártak még nem tekinthető kutatómunka eredménye.

Csonkaréti Károly könyve, a címben foglaltaktól kissé eltérve, elsősorban a dunai hadihajózás történetének magyar vonatkozásait, pontosabban a magyar dunai hadihajózás történetét mutatja be. A szerző gyakorlatilag a XI. századtól egészen 1945-ig próbál átfogó képet adni a magyar dunai hadihajózásról, a dunai hadihajók változó szerepéről, jelentőségéről.

A bevezetőben rövid áttekintést kapunk a Római Birodalom Pannónia tartományának a hajózási életéről, amely a dunai hajózás előfutárának tekinthető, ha nem is kapcsolódik kimondottan a magyar hajózáshoz.

A magyar koraközépkor dunai hadihajóiról, a hajózásról nem sokat tud velünk közölni a szerző. Ez elsősorban nem az ő hibája, hiszen jól tudjuk, hogy az erre

a korszakra vonatkozó források, feldolgozások úgyszólván „hiányosak”. Természetesen felvetődik a kérdés, volt-e egyáltalán, ha igen, milyen szintű és jelentőségű dunai „hadihajózás” a XI—XIII. században a Dunán. Erre a kérdésre azt válaszolhatjuk — volt, és kb. ez minden, amit tudunk róla. Csonkaréti Károly megpróbálkozott bővebb választ adni, több eredményt felmutatni, mint az előbbi tömör megállapítás. A korábban említett okok miatt kevés sikerrel.

Jóval több és részletesebb adatot szolgáltat munkája a XIV—XVII. századra vonatkozóan — ekkorra már igazi hadihajózás alakult ki a Dunán. Hunyadi János, majd Hunyadi Mátyás flottáját már egész részletesen írja le, a hajókat, a különböző — legtöbbször a török ellen vívott — dunai csatákat éppúgy, mint az állandóvá váló vízikatonaságot: a naszádosokat, sajkásokat egyaránt. E „hajós népek” szerepét, létszámuk alakulását, jelentőségük váltakozását egészen a XVIII. század végéig követi nyomon, elsősorban Szentkláray fentebb jelzett műve alapján.

Jelentős helyet igyekszik szorítani könyvében a szerző a Rákóczi-szabadságharc dunai eseményeinek is. Ezekkel megint az a baj, amit a koraközépkorral kapcsolatban már jeleztem, nem igen van miről írni. Sokkal több a lehetőség — meg is ragadja a szerző — az Osztrák—Magyar Monarchia dunai flottillája kialakulásának a felvázolására. Egészen az I. világháború végéig követhetjük nyomon a monitorok, a naszádok tevékenységét, felszerelésük, számuk, szerepük alakulását. A könyv e része már szinte óráról órára követi az eseményeket, a harcok alakulását. Ez többek között annak is köszönhető, hogy a szerző itt elsősorban a rendelkezésére álló levéltári források alapján dolgozott, továbbá az erre az időszakra vonatkozó irodalom is bővebb, részletesebb.

Nem marad ki természetesen a Magyar Tanácsköztársaság Vörös Flottillájának a története sem, látszik, hogy Csonkaréti Károly sok időt és energiát áldozott az adatok összegyűjtésére.

A könyv legjelentősebb része — mind tartalmát, mind terjedelmét tekintve — az ellenforradalmi korszak időszakára. Ez az a rész, amely leginkább „fehér folt” volt a magyar dunai hadihajózás történetében. Történtek korábban kísérletek ezeknek az éveknak a felderítésére, de átfogó, részletes feldolgozás még nem készült ezidáig. Csonkaréti Károly a Hadtörténelmi Levéltárnak a Folyamórságre, a Folyami Erőkre vonatkozó iratanyagát jelentős mélységégek feltárta és

felhasználta könyve megírásakor. Végigköveti a folyamórség történetét a megszervezésétől kezdve egészen 1945-ig. Részletes képet rajzol a technikai eszközökről, a felkészültségről, a létszámviszonyokról. Nem hagyja figyelmen kívül a különböző szervezeti változásokat, anyagi-technikai fejlesztéseket sem. Erdemes lett volna részletesebben foglalkoznia a Folyami Erők 1944 márciusa és 1944 októbere közötti szereplésével. (Hasznára vált volna a könyvnek, ha korábbi, e korszakra vonatkozó publikációit jobban beleépítette volna ebbe a részbe.)

Összességében megállapíthatjuk, hogy a szerző a maga elé kitűzött célt: „...”, hogy felkeltse az érdeklődést a hajdani — és nem is olyan régi — magyar vízi haderők tevékenysége, múltja, hadiműszaki története iránt, kiemelve, hogy az adott korban a dunai hadihajósok milyen haditechnikai felszereltséggel és hogyan harcoltak. A hangsúly a hajók ismertetésén van. Vizsgálódásunk tárgya elsősorban a magyar dunai hadihajózás, amelyben a történelmi körülményeknek megfelelően helyet kell adnunk annak a korszaknak is, amikor a hadihajók a magyar Dunán, magyar legénységgel a fedélzetükön, Magyarország védelmében, de a Habsburg-uralkodók lobogója alatt vívták harcaikat” — elérte. Természetesen nem mondhatjuk azt, hogy e munka hibátlanra sikerült, de azt sem, hogy nem tarthat számot érdeklődésre.

Talán hasznos lett volna, ha a könyv írója még fokozottabban él a levéltári források használatának a lehetőségével. Az 1919—1945 közötti időszak megírásához pl. felhasználhatta volna a M. kir. Belügyminisztérium VI. d. osztályának a fennmaradt iratanyagát is. Feltehetőleg számos érdekes adat került volna még elő, amelyek még növelhették volna a munka értékét.

Néhány apró név és rendfokozati tévedést kissé nagyobb figyelemmel el lehetett volna kerülni, ugyanúgy, mint a stílusban kissé zavaró „lólhalálában eveztek”, „a hajók meneteltek” kifejezések használatát.

A kötet érdemei közé sorolhatjuk — a korábban már említett hiánypótló, kézikönyv szerepén kívül — a jó illusztráltságot, valamint a számos függelék, táblázat, amelyekből elsősorban az egyes hadihajótípusok részletes adatait ismerhetjük meg és lehetőségünk nyílik a különböző típusok összehasonlítására, a változások figyelemmel kísérésére.

A szerző és a kiadó is említést tett arról, hogy a kötetnek folytatása lesz,

amelyből a szovjet Dunai Flottilla II. világháborús — Magyarország felszabadításáért vívott — harcait és a Magyar Néphadsereg Dunai Flottillájának a történe-

tét ismerhetjük meg. Reméljük, hamarosan kézbe vehetjük az új köteteket is.

Szakály Sándor

PÁVEL LUKNYICKIJ

MAGYAR NAPLÓ

1944 november—1945 április

(Kossuth Könyvkiadó—Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1980. 238. o.)

Az utóbbi néhány évben megnövekedett közel és régmúlt történelmünk iránt az érdeklődés. A nagyközönség történelmi érdeklődésének, igényeinek a kielégítését elsősorban nem a tudományos szakmunkáktól, hanem a „népszerű történelem” kategóriába sorolható könyvektől várja. A kiadók igyekeznek lépést tartani ezekkel az igényekkel és sorra jelentetik meg a hazánk történelmével foglalkozó, vagy annak csak egyes kérdéseit érintő munkákat.

Jelentős helyet foglalnak el e könyvek sorában a különböző emlékiratok, visszaemlékezések. Ezek között legnagyobb számban a II. világháborúval foglalkozó kiadványokkal találkozunk. Ide tartozik Pável Luknyickij visszaemlékezéskötete is.

Luknyickij kapitány mint a TASZSZ szovjet hírügynökség haditudósítója vett részt a Magyarországért vívott felszabadító harcokban 1944 novemberében és 1945 áprilisa között. Mire hazánk földjére lépett, már sok száz kilométer és négy háborús év volt mögötte. Átélté és végigküzdötte a leningrádi blokádot és számos más sikeres csatát. Könyve a felszabadító harcok történészek által eddig még kevésbé ismert apró eseményeinek személyes élményeken keresztül történő bemutatása. A szerző által elbeszélte esetek középpontjában mindig az ember áll, ily módon a könyv a különböző emberekkel folytatott beszélgetések füzérének is tekinthető. E beszélgetésekből képet kapunk az 1944—1945-ös időszak Magyarországnak erkölcsi, politikai arculatáról, a korabeli viszonyokról. Megszólalnak a könyv lapjain szovjet tábornokok és tisztek, közkatonák, Budapest lakosai (a könyv jelentős része a budapesti harcok eseményeit tárgyalja), egy, a csodával határos módon megmenekült szovjet repülő katonája, aki több száz méter magasból

ejtőernyő nélkül szinte sértetlenül ért földet, hadifogoly magyar katonatisztek, akik közül nem egy a háború értelmetlenségét, kilátástalanságát felismerve, önként adta meg magát a szovjet csapatoknak.

Luknyickij sokat foglalkozik könyvében a szovjet hadsereg tagjainak és a magyar polgári lakosságnak a kapcsolatával, a kezdetben megnyilvánuló kölcsönös bizalmatlansággal éppúgy, mint a később kialakuló barátságokkal. Talán ezek azok a részek, amelyek a legérdekesebbek az egész munkában. A szerző többek között részletesen leírja találkozásait egy fiatal magyar értelmiségi nővel, akivel — a nő legnagyobb meglepetésére — francia nyelven folytatott beszélgetései során számos érdekes, igencsak meglepő információt kapott a magyar viszonyokról.

Luknyickij, aki Budapest ostromát szinte végig az első vonalban élte át, a szemtanú hitelességével és őszinteségével ad képet a harcok nehéz és rendkívül véres eseményeiről. A harcok eseményeit, apró, már-már a feledés homályába merült mozzanatait eleveníti fel, köztük számos hőstettnek is emléket állítva ezzel. Az egyik ilyen esetről így ír: „Amikor a harc a városközponthoz közeledett, a teherpályaudvar körzetében egy tüzérezred parancsnoka azt a feladatot tűzte az üteg elé, hogy a vasúti töltésen átkelve a másik oldalról nyújtson tüztámogatást a támadó gyalogságnak. A töltés széles volt, több sínpár haladt át rajta. Az egyetlen átjáró ezen a németek által megerősített töltésen egy alagút volt. De erre az alagútra az ellenség három géppuskája tüzelt, továbbá egy löveg, közvetlen irányzással. A feladat teljesíthetetlennek látszott. A szovjet katonák azonban nem ismernek teljesíthetetlen feladatot, s a fiatal ütegpáncsnok elhatározta, hogy